

Поль Біоде, Сильвен Колонж, Жан Шамба,
Університет П'єра і Марії Кюрі, Париж, Франція

ДОКТОРСЬКА ПІДГОТОВКА У ФРАНЦІЇ

1. Докторантура у Франції: передумови виникнення і структура підготовки докторантів

До 1984 р. у Франції існували водночас дві докторські кваліфікації: *дисертація третього циклу*, підготовлена за два роки, і *державний докторат*, який вважався підсумком досліджень, початком наукової кар'єри або ж кроком до професорства. З 1984 р. існує лише одна кваліфікація, яка називається «Доктор університету» і передбачає трирічну підготовку у формі оригінального наукового дослідження під керівництвом досвідченого вченого. Цей докторський ступінь надається вищими навчальними закладами, чії докторські школи визнані Національною агенцією оцінки досліджень та вищої освіти. Замість колишнього «державного доктора» тепер надається післядокторський ступінь – *«габілітація, що дозволяє керувати дослідженням»*. Цей ступінь є передумовою для професорства і незалежного керування докторантами. Габілітація захищається зазвичай після 5-ти років дослідницької роботи і після здобуття докторського ступеня.

У 1984–2000 рр. докторська підготовка у Франції базувалася на «Післядипломних студіях» («*Diplôme d'études approfondies, DEA*»). П'ятий рік навчання в університеті складався з курсів, зорієнтованих на спеціалізацію, а також передбачав стажування в дослідницькій лабораторії тривалістю від 3 до 6 місяців під керівництвом досвідченого вченого. Це можна вважати еквівалентом другого року магістратури. Післядипломні студії (DEA) були обов'язковими для тих студентів, котрі мали намір у майбутньому здобувати докторський ступінь. Такими студентами керував директор DEA. Жодних часових меж цьо-

го керівництва не існувало, фінансування залежало від ініціативи професора, а не від регламентів університету.

У перспективі Болонського процесу друга реформа відбулась у 2000 р. Згідно з нею, докторська підготовка є вирішальним чинником і реальним внеском в удосконалення досліджень у Франції та упоширення французької науки за кордоном. Головна мета цієї реформи – забезпечити більш професійну докторську підготовку і таким чином вдосконалити дослідницьке середовище, керівництво науковими роботами, фінансування і моніторинг кар'єрного зростання та професійних проектів докторантів після здобуття ними вченого ступеня. Ця реформа завдяки створенню нових структур – «Докторських шкіл» – повністю змінила третій цикл освіти. «Докторські школи» – це відкриті структури, приналежні до університету, що існують на основі 4-річних контрактів між університетом і Мінстерством. Керівника «Докторської школи» призначає президент університету. Керівнику допомагає рада школи і трейнінгова команда (група людей, яка допомагає докторантам у практичних, а не наукових справах, наприклад, у пошуках роботи. – *Прим. перекладача*). Докторські школи перевіряються (атестуються) кожні чотири роки Національною агенцією оцінки досліджень та вищої освіти. Докторська школа як структура покликана витворювати високоякісне наукове середовище, необхідне для ефективного навчання, проводячи досліджень (training through research). Але не тільки.

Реформа змінила модель докторату: спілкування однієї людини з другою (керівник-докторант) поступилося місцем спілкуванню на рівні університетських структур. Процес написання і захисту докторської роботи відтепер залежав не від індивідуальних домовленостей докторанта з керівником, а від регламентів, встановлених на загальноуніверситетському рівні. Усталилися правила і стандарти набору докторантів, фінансування, моніторингу дослідницьких проектів після захисту докторської дисертації, а також додаткової підготовки і відстеження подальшої кар'єри докторантів. Виконує такі функції докторська школа. Якщо докторська підготовка організується по-різному, залежно від особливостей окремих докторських шкіл, все одно зберігається певна національна схема, яка мусить враховуватись і в експериментальних науках (приміром, медико-біологічних), і в гуманітарних.

Офіційна тривалість докторської підготовки – три роки: саме стільки часу докторанти дістають урядову фінансову підтримку. Оскільки оригінальні дослідження фактично розпочинаються уже на другому році магістратури, три роки подальшого фахового вишколу через проведення досліджень (training through research) видаються достатнім терміном для стаціо-

нарних докторантів (full-time). Очевидно, значна частина докторантів потребує більше трьох років для написання дисертації. У цих випадках докторська школа має повноваження продовжити цей термін на один рік.

Докторант може навчатися «заочно» (нестационарно, part-time). Але й тоді докторська школа повинна контролювати, чи час, відведений докторантом для написання наукової роботи, є достатнім для ефективного навчання через проведення досліджень (training through research) і просування у роботі. Це стосується тих кандидатів на здобуття ступеня PhD, які вже працюють і не можуть залишити роботу (лікарі, учителі тощо). Написання докторської дисертації вважається професійною діяльністю (аналогічною роботі за фахом), бо ці докторанти вже роблять свій внесок у розвиток науки і техніки. Дослідницька група, що досліджує одну проблему, повинна отримати гроші, щоб платити своїм молодим колегам. Докторантів, які ще не працюють, не можна змушувати братися до випадкових робіт задля заробітку на прожиття. Хоч у гуманітарних і суспільних науках таке нерідко трапляється.

2. Менеджмент докторської підготовки

2.1. Розподіл відповідальності

Коли враховувати, що кошти і ресурси на докторську підготовку виділяють Міністерство освіти, університет і фірми, а сама докторська підготовка вимагає часу, індивідуальних зусиль та мотивації самих молодих дослідників, то стає очевидним, що спільний менеджмент – запорука успіху якісної докторської підготовки. У Франції менеджмент докторської підготовки формально визначається «Дисертаційними правилами», що їх встановлює для себе кожний університет відповідно до національної схеми. Правила визначають права та обов'язки усіх учасників процесу докторської підготовки. Докторант, науковий керівник, голова дослідницької групи і директор докторської школи підписують цей документ, коли реєструється докторська програма. Далі, ведучи мову про докторантів, що розпочинають трирічну докторську підготовку на здобуття наукового ступеня, який у Франції називається «Університетським доктором», ми будемо використовувати термін «Європейський статут молодих учених» («European Charter for Researchers, ESR – early stage researcher»).

Стосовно наукового керівника, то це складніше питання. Офіційно тільки досвідчений вчений, котрий має «габілітацію», може бути «головним керівником» роботи і прилучати до цього співкерівника. Так роб-

лять для того, щоб давати змогу молодшим науковцям також брати участь у цьому процесі. Головний керівник залишається відповідальним за успішне виконання проекту (докторської програми і дисертації). Окрім офіційного керівника, деякі докторські школи призначають зовнішніх референтів, так званих «репетиторів» (це особи, що не належать до закладу, де навчається докторант. – *Прим. перекладача*). Репетитори – це досвідчені науковці, котрі можуть спостерігати за виконанням наукового проекту менш заангажовано. Якщо в процесі докторської підготовки виникають труднощі або конфлікти, директор докторської школи задля вирішення цих проблем і прояснення ситуації може призначити медіатора – людину з-поза даної лабораторії або дослідницької групи, котра проблематичних ситуаціях вміє досягти порозуміння.

Університет П'єра і Марії Кюрі (УПМК) має 19 докторських шкіл у галузі природних (експериментальних) наук і нараховує 3500 докторантів. Складно було розробити спільну концепцію докторської підготовки і допомогти керівникам 19 шкіл впровадити зміни стосовно якості підготовки та її оцінювання. Задля цього під управлінням адміністративної ради був створений як окремий відділ інститут докторської підготовки, який складається з представників чотирьох цільових груп (докторантів, наукових керівників, директорів докторських шкіл та адміністративного персоналу) – у Франції таку схему підготовки докторантів і контролю за її якістю запровадили вперше. Цей інститут поєднав у собі найкращі риси американських післядипломних шкіл та європейських докторських програм.

«Дисертаційні правила» УПМК структуровані за обов'язками учасників процесу. Так,

Директор докторської школи зобов'язаний:

1. Набирати до штату докторської школи висококваліфікованих і знаних науковців, з яких формуються визнані дослідницькі групи.
2. Призначати наукових керівників, зважаючи на кількість докторантів, закріплених за ними.
3. Допомогати науковим керівникам шукати дотації, гранти і будь-яке додаткове фінансування з метою оплати наукових досліджень докторантів.
4. Управляти майном, персоналом, приміщеннями та бюджетом, що їх виділяє на потреби школи університет.
5. Звітувати згідно з критеріями оцінювання, визначеними інститутом докторської підготовки.
6. Упевнитися, що докторант уповні обізнаний з усіма доступними йому ресурсами університету та правилами безпеки.

7. Стежити за загальним ходом виконання докторського дослідження, регулярно організовуючи зустрічі.
8. Пропонувати докторанту визначити разом додаткові підготовчі програми, виходячи з фахової перспективи та наукової проблеми проекту.
9. Ознайомити докторанта з процедурами захисту дисертації.
10. Постійно поглиблювати знання у сферах, що стосуються докторської школи, поширювати цю інформацію і формувати найцікавіші дослідницькі групи.
11. Забезпечувати докторантів інформацію про ринок праці та кар'єрні можливості.

Науковий керівник зобов'язаний:

1. Визначити предмет наукового проекту, який був би і корисний, і оригінальний. Тема повинна відповідати науковому рівню докторанта і бути достатньо широка, але не настільки, щоб її не можна було опанувати протягом трьох років.
2. Накреслити структуру докторської підготовки до початку студій, тобто визначити головні кроки, які слід зробити за три роки дослідницької програми; визначити і знайти, за потребою, специфічні ресурси, необхідні для реалізації проекту: гранти, фінансування, наукові зв'язки.
3. Допомогти докторантові до вступу визначитися із темою, яку він досліджуватиме протягом терміну підготовки.
4. Після вступної процедури й зарахування докторанта забезпечити йому ознайомлення з ресурсами лабораторії, які потрібні для досліджень, і впевнитися, що він знає правила безпеки. В разі потреби, скерувати докторанта на прослуховування необхідних для його роботи навчальних курсів.
5. Повідомити докторанта про свої вимоги як наукового керівника та щодо процедур, які стосуються етики і якості роботи.
6. Узгодити з докторантом програму наукового керівництва його дослідженням та графік регулярних зустрічей для прояснення дослідницьких питань.
7. Разом із докторантом скоординувати графік роботи і стежити за його дотриманням.
8. Під час систематичних зустрічей і звітів допомагати докторантові прояснити предмет дослідження.
9. У стислі терміни після початку студій визначити потреби у додатковому навчанні, вишколі (тренінгу), й узгодити план вишколу

- (тренінгу). (Вишкіл або тренінг стосується усіх додаткових навичок і вмінь, потрібних для успішного виконання наукової програми.)
10. Регулярно, щонайменше раз у рік, переглядати потреби у вишколі (тренінгу) і пристосовувати їх до наукової праці та процесу її виконання.
 11. Консультувати докторанта з усіх питань наукового дослідження і написання дисертації.
 12. Читати і коментувати чернетки дисертації до того, як робота буде подана на захист, якщо, звісно, докторант подає вчасно чернетки.
 13. Докладно ознайомити докторанта з університетськими процедурами щодо захисту дисертації та усіма іншими вимогами, включно з термінами подання.
 14. Надати докторанту інформацію щодо професійної влаштованості колишніх докторантів лабораторії.
 15. Допомогти докторантові у налагодженні професійних контактів.
 16. Заохочувати докторанта виступати на національних і міжнародних конференціях.
 17. Знаходити кошти на згадане у п.16.

Докторант зобов'язаний:

1. Узгодити з керівником відповідний план навчальної підготовки (тренінговий план).
2. Дотримуватися встановлених правил роботи в лабораторії.
3. Подавати роботу вчасно і у відповідній формі.
4. Готувати питання для обговорення на зустрічах зі своїм науковим керівником, а в разі виникнення проблем – радитися з ним.
5. На вимогу керівництва подавати регулярні письмові звіти щодо загального виконання наукового дослідження та написання дисертації. Вони подаються або керівнику, або (за вимогою) репетитору, або ж директорові докторської школи.
6. Дотримуватися правил безпеки.
7. Дотримуватися вимог етики і якості роботи.
8. Разом з керівником аналізувати і визначати додаткові навчально-наукові потреби (у вишколі/тренінгові) і час до часу їх переглядати.
9. Відвідувати відповідні тренінги, заняття, програми особистого розвитку чи дослідницькі семінари, визначені в ході консультацій з керівником.
10. Налагоджувати професійні контакти як в академічному світі, так і поза ним.
11. Розпочати визначати власні професійні плани від перших днів роботи над докторським проектом.

12. Упродовж 4 років після здобуття докторського ступеня інформувати університет про свою професійну діяльність

2.2. Докторські програми: організація процесу

Коли докторанти реєструються адміністрацією університету, вони підписують робочий контракт та «Дисертаційні правила». Навіть за відсутності формальних вимог або схем, докторські школи зазвичай організують ознайомчі заходи для нових докторантів. В УПМК такий захід створюється на університетському рівні Докторською школою. Запрошуються всі нові докторанти та їхні керівники. Презентується стратегія університету, права та обов'язки всіх учасників процесу. Пояснюється значення навчальних/тренінгових складових – як загальних, так й індивідуальних. Наголошується на важливості індивідуальних планів професійного розвитку. Різні етапи докторської програми висвітлюються під час проведення круглих столів, в яких беруть участь випускники – доктори університету, які вже працюють у різних кампаніях та інститутах.

Контроль за виконанням дослідження і докторської навчальної програми

Контроль за виконанням дослідницького проекту є відповідальністю керівника і докторанта. Вони повинні разом визначати відповідні умови і способи для належного здійснення наукового проекту й дотримання вимог щодо термінів і якості. Щоб заохочувати докторантів ділитися своїми досягненнями, університети або докторські школи запровадили деякі цікаві ініціативи. Наприклад, відкриті та систематичні виступи з доповідями перед колегами та керівниками на початкових етапах дослідницького проекту. Хоча ці виступи неформальні, вони можуть виявити проблеми у процесі виконання роботи і допомогти вирішити їх на самому початку.

У разі виникнення труднощів або конфлікту і керівник, і докторант мають звернутися по допомогу у розв'язанні проблеми і дочекатися зовнішньої оцінки ситуації. Зазвичай така процедура дозволяє знайти розв'язання, прийнятне для обох. Однак у деяких випадках може бути призначений інший науковий керівник або науковий проект може бути призупинений. У будь-якому випадку керівник докторської школи має бути поінформований, навіть якщо це не він/вона приймає остаточне рішення.

Контроль за виконанням докторської навчальної програми

Докторські школи, щоб виконати своє основне завдання: вишкіл відповідальних осіб, що ухвалюють рішення (decision makers) – пред-

ставників «суспільства знань» (knowledge society), – можуть надавати докторантам відповідну підготовку/тренінг. Ця підготовка має включати, ясна річ, наукові й технічні знання, необхідні для виконання новаторського й значимого наукового проекту, але також специфічний вишкіл або курси зі сфери управління та організації наукової роботи, менеджменту, загальних навичок, індивідуального професійного розвитку та ринку праці. Зазвичай докторант і керівник легко визначають наукові потреби, але не готові визначити інші, зазначені специфічні потреби. Бо попри те, що докторант уже насампочатку своєї наукової діяльності має думати про ринок праці і власні перспективи, він з керівником часто відкладають це питання аж до часу після захисту дисертації.

В УПМК підготовка докторантів у всіх докторських школах здійснюється за певним стандартом. Докторантів і їхніх керівників інформують про можливості підготовки, навчальні курси. Оскільки докторант вважається співробітником, то його підготовка – це частина «навчання, що триває ціле життя» (life-long learning). Кожен докторант разом із керівником повинен розробити план своєї підготовки. Цей план може варіюватися відповідно до потреб і має бути затверджений директором докторської школи.

Докторанти, котрі отримали грант «моніторат» (“monitorat”), мають займатися педагогічною роботою. При цьому їх педнавантаження не може перевищувати 1/3 педнавантаження викладача університету, що працює на повну ставку. Викладацьку роботу докторанта перевіряє репетитор, котрий є членом навчальної групи, до якої прикріплений докторант. Репетитором не може бути науковий керівник докторського проекту. Навчальні групи є частиною університету, але можуть належати і до інших інститутів, які займаються науковою роботою.

Задля вдосконалення своїх викладацьких навичок, докторанти повинні відвідувати спеціальні семінари і групові заняття, організовані відповідними кафедрами, стажуватися в інших інституціях і писати звіти. Докторанти зобов'язані знати систему французької вищої освіти та науки, а також педагогічні дисципліни.

Саме тепер новий міністр впроваджує новий тип моніторату як пілотну програму на 2007/2008 рік, що відбуватиметься у компаніях та урядових установах. Оскільки перший, згаданий вище, тип моніторату дає докторантам можливість викладати в університеті, то нововпроваджуваний дозволить їм стажуватися у компаніях та урядових установах.

Підсумок докторської підготовки (тренінгу)

У Франції після захисту докторської дисертації випускники здебільшого залишали університет без жодних урочистих заходів, окрім невеличкого фуршету, який самі ж і організовували, щоб подякувати опонентам і колегам. Це здавалося браком зацікавлення з боку університету. Як наслідок, втрачався контакт між навчальним закладом і докторантом. Славнозвісний “*esprit de corps*” («командний дух»), що досить важливий у відомих зарубіжних університетах і “*grandes écoles*” (приватних французьких вищих навчальних закладах), не дуже часто зустрічається у французьких університетах. Останні три роки в червні в УПМК організовується офіційна церемонія випуску докторів. Випускники отримують диплом з рук президента університету у присутності своїх колег, керівників і родичів. Із 700–750 випускників докторантури у залі зазвичай присутня лише одна третина або ж їхні родичі (які представляють випускника). Звісно, ця ініціатива дуже схвально сприймається і зміцнює зв'язки, які склалися впродовж трьох років докторського навчання. Випускників також запрошують ставати членами нещодавно створеної «Асоціації випускників».

2.3. Набір

Докторські школи перебувають під міністерським та університетським контролем. Будучи створеними, вони атестуються кожні 4 роки, а їхня діяльність перевіряється щодва роки. Дослідницькі групи, незалежно від їхньої належності до університетів, дослідницьких інститутів або компаній, які бажають керувати докторантами, можуть бути долучені лише до однієї докторської школи. Вони мають бути позитивно оцінені національною кваліфікаційною радою і визнані як групи з високою національною чи міжнародною репутацією. Щоб набути статусу дослідницької групи у певній докторській школі, потрібне подання. Якщо подання схвалене, група укладає 4-річний контракт з докторською школою, університетом і Міністерством. Наприкінці закінчення терміну контракт оцінюється Міністерством. Цей контракт може бути припинений або відновлений наприкінці цього періоду спільним рішенням, але будь-які зміни повинні бути схвалені Міністерством. Офіційна кількість докторантів, що входять до кожної групи, виводиться з розрахунку 1 докторант на 4 досвідчених науковців. Один із науковців повинен мати «габілітацію, що дозволяє керувати дослідженням».

Докторанти

Щоб розпочати докторські студії, докторант подається до докторської школи. Зазвичай, коли обирають докторську школу, то звертають увагу на наукові напрями, з яких вона спеціалізується, репутацію членів дослідницьких груп, наявні ресурси, до яких відноситься і навчальна підготовка, додатковий вишкіл (тренінг). Процес відбору складається з чотирьох основних етапів.

1. Попередній відбір докторантів здійснюється відповідно до їхніх аплікаційних форм. Апліканти повинні мати диплом магістра з високими балами французького університету або будь-якого іншого іноземного, відповідного за рівнем. Також апліканти повинні володіти хоча б мінімальним досвідом роботи над об'єктом майбутнього дослідження і вмотивувати, чому вони хочуть займатися тим чи іншим науковим дослідженням. (Дослідницьке стажування другого року магістратури зазвичай триває півроку.)
2. Докторантів, що пройшли конкурс, ознайомлюють з дослідницькими проектами, над якими працюють дослідницькі групи докторської школи. Докторанта запрошують сконтактувати з тією дослідницькою групою, проблематика досліджень якої відповідає зацікавленням докторанта. Зазвичай запрошення надходить від потенційного керівника, який може на етапі неформальної чи офіційної співбесіди оцінити кандидата та його/її спроможність інтегруватися в дослідницьку групу чи лабораторію. Їх також можуть познайомити з керівником лабораторії, інколи з іншими членами команди, докторантами і лаборантами. Після співбесіди і докторанти, і наукові керівники інформують про свій вибір керівника докторської школи.
3. Після обрання докторант і майбутній науковий керівник мають працювати разом, щоб представити детальний дослідницький проєкт. Докторант представляє його перед екзаменаційною комісією докторської школи, яка складається з членів внутрішньої ради і науковців «з-зовні». На підготовку такого проєкту докторанту зазвичай надається від 1 до 2 місяців.
4. Після прослуховування доповідей усіх відібраних докторантів визначається їх загальний рейтинг. Міністерське фінансування надається першим за рейтингом кандидатам, якщо вони не відмовляються від нього, вже маючи інші гранти, наприклад CIFRE. Ті докторанти, котрі через низький рейтинг не дістають міністерського гранта, можуть шукати фінансову підтримку самостійно або разом із керівниками, якщо керівник і докторант спільно вирішують розпочати наукову працю. Про пошук коштів треба повідомляти директора дослідницької школи.

2.4. Захист дисертацій

Урядова постанова 1992 р. визначає загальні правила захисту дисертацій. У серпні 2006 р. набрав чинності новий регламент. Способи застосування цих урядових постанов визначаються на загальноуніверситетському рівні. Регламент 2005 р. дещо пом'якшує умови захисту дисертації в умовах co-tutelle (коли докторанту дається можливість одночасного захисту в двох інституціях і представники обох інституцій одночасно присутні на захисті). Університети можуть пом'якшити свої процедури захисту, враховуючи процедури свого партнера. Дозвіл на захист надає Дисертаційний комітет у відповідь на пропозицію, внесену науковим керівником дисертанта і затверджену директором докторської школи.

Дисертація – це текст на обрану тему, написаний французькою мовою. Іноземним докторантам дозволяється представити дисертацію, написану англійською мовою. Але й тоді до неї повинен бути долучений автореферат на три сторінки, написаний французькою. В експериментальних науках більшість дисертацій структурована за принципом наукових публікацій: ґрунтовний бібліографічний вступ і опис теоретичної бази дослідження, докладна презентація матеріалу і методики, вичерпна презентація основних результатів, загальні підсумки і перспективи майбутньої роботи. У деяких специфічних напрямках, як наприклад хімія і медико-біологічні науки, експериментальні аспекти та результати можуть бути представлені низкою статей – опублікованих або прийнятих для публікації. У гуманітарних і суспільних науках дисертація найчастіше готується як книжка. Дисертація, а через неї й увесь дослідницький проект, оцінюється двома зовнішніми опонентами. Ці опоненти пропонуються докторантом і його науковим керівником, а затверджуються керівником докторської школи. Опонентів обирають з-поміж досвідчених науковців, які мають «габілітацію, що дозволяє керувати дослідженням» або її аналог. Вони не можуть працювати у дослідницьких групах даної докторської школи або університету, де захищатиметься дисертація. Опоненти, офіційно призначені Дисертаційним комітетом, повинні ґрунтовно вивчити наукову роботу і за потреби вимагати переписати її або ж провести нові дослідження. Головна вимога до опонентів – написати звіт. На основі цих звітів Дисертаційний комітет дозволяє захист.

Комісія (український аналог спеціалізованої ради. – *Прим. перекл.*) складається з шістьох членів-екзаменаторів: двох опонентів, професора провідного університету (зазвичай він призначається головою комісії) і трьох інших членів – наукового керівника, зарубіжного науков-

ця або науковця з неакадемічного світу. Кожен член комісії отримує дисертацію за певний час до захисту, що дозволяє йому належно вивчити роботу та підготувати свої питання.

Захист дисертації відкритий, але гості не мають права голосу. Докторант представляє результати своєї роботи упродовж приблизно 45 хвилин перед комісією та гостями. Презентація продовжується обговоренням. Члени комісії обговорюють результати досліджень, обрані дослідницькі стратегії, можливі альтернативи, науковий контекст, бібліографію і наукові перспективи. Зазвичай члени комісії допитують докторанта прискіпливо, щоб оцінити ступінь його заглибленості в роботу та самостійність висновків. На даний момент не існує формальних правил організації захисту, тому рівень обговорення в різних комісіях вельми відрізняється. Так само, як і тривалість обговорення – від однієї до трьох годин. Комісія після відкритого захисту і закритого засідання присуджує докторантові звання доктора університету. Під час закритого засідання комісія обдумує і формулює головні тези остаточного звіту про захист, який пише голова комісії; звіт зберігається в адміністрації. Комісія також вирішує, чи отримує докторант відповідну кваліфікацію, чи ні. В деяких випадках, коли йдеться про патенти або питання інтелектуальної власності, захист може відбутися виключно перед комісією і за закритими дверима. В такому випадку кожен член комісії підписує зобов'язання не розголошувати таємницю. До недоліків цієї системи можна віднести те, що оскільки дисертації зазвичай написані на достатньо доброму рівні і відповідно представлені, щоб бути позитивно оціненими двома опонентами та комісією (інакше докторанти просто не допускаються до захисту), то майже сто відсотків докторантів здобуває вчений ступінь. З цієї самої причини деякі університети вирішують посилити вимоги до пошукуваної кваліфікації, оскільки ступінь втрачає на вартості.

Позаяк основа докторської підготовки – це здійснення оригінального наукового проекту, докторант оцінюється загалом, і подаючи дисертацію, і під час захисту. Додатковий вишкіл вважається нагодою здобути додаткове наукове знання і розширити власні професійні можливості. Присутність докторантів на курсах, групових заняттях, семінарах тощо передбачена правилами, але ці навчальні форми не підсумовуються ані екзаменами, ані формальними оцінками. Через ці причини у Франції на докторському рівні не прийнято обліковувати активність особи в кредитах ECTS. Якщо ці кредити ECTS додаються, то вони стосуються лише додаткового вишколу, але не самого наукового проекту чи будь-якої з його складових.

3. Перспективи

Звісно, структура докторських шкіл разом із розвитком докторських асоціацій упродовж кількох років кардинально змінила у Франції спосіб мислення та організацію докторатів. Однак чималі розбіжності ще залишаються і їх треба нівелювати найближчим часом. Ці розбіжності можуть бути пов'язані або з окремими дисциплінами, або з концептом докторської підготовки в університеті. Прозора структура докторських шкіл дозволила створювати їх швидко і без труднощів. Через сім років, що минули після їх появи, варто було б переструктурувати профіль деяких із них задля посилення наукового середовища і/або створення міждисциплінарних докторських шкіл, які могли б досліджувати найгостріші проблеми суспільства, приміром, охорони здоров'я, глобального потепління, перспективного розвитку, старіння населення тощо.

Міністерство поклало велику відповідальність на докторські школи, а через них і на університети. Проте школи подосі не дістають усіх ресурсів, які б дозволили їм розвиватися так, як вони того бажають. Відсутність цих ресурсів також не дозволяє розгортатися додатковим підготовчим (тренувальним) програмам, належним чином моніторити молодих докторів. Сподіваємося, що цьому зарадять нова автономія університетів та оновлені відносини з Міністерством. Тепер особливої уваги потребують три головні аспекти: фінансування, можливість працевлаштування, мобільність.

Поки що значна частина докторантів, переважно у гуманітарних та суспільних науках, не фінансується. Було б добре, якби ці дослідники-початківці могли працювати над своїми докторськими проектами в тих самих умовах, що і їхні колеги в експериментальних науках – тобто в структурованому дослідницькому середовищі, де є керівник, з яким можна систематично зустрічатися, і, найважливіше, отримувати платню за роботу. Чималих зусиль ще треба докласти, щоб знайти фінансування для цих молодих колег. Це означає, що університети повинні рекламувати роботи таких докторантів, аби переконати фірми й неурядові організації, територіальні і національні адміністрації, інші приватні чи урядові інституції в доцільності фінансування дослідницьких проектів.

Щоб переконати громадян, урядовців і студентів інвестувати гроші і зусилля в докторську підготовку і дослідження, академічний світ мусять сам докласти великих зусиль, розповідаючи суспільству про сучасні наукові професії не в термінах славнозвісної «Вежі зі слонової кістки». Додаткова цінність PhD програм має бути повністю визнана і

ефективно використана компаніями, які наймають науковців на працю як виконавчих менеджерів. Звісно, це означає, що науковець-початківець здійснює ефективний менеджмент свого проекту і дбає про фахову перспективу.

Мобільність (змога вільно пересуватися й працювати за фахом у різних країнах. – *Прим. перекл.*), мабуть, – один із найефективніших способів будувати європейський дослідницький простір, тому його треба розробляти різними засобами і діями. В цьому плані важливими є дисертації, захищені «co-tutelles de these» (можливість одночасного захисту в двох інституціях – див. вище, п. 2.4), короткотермінові стажування в зарубіжних лабораторіях для наукової співпраці, англomовні програми докторської підготовки, внутрішні тематичні школи, семінари, групові заняття, присвячені загальним навичкам та умінням тощо. Ясна річ, для широкого впровадження мобільності треба шукати нові джерела фінансування.

Посилання

1. European Commission (2005). *European Charter for Researchers and a Code of Conduct for the Recruitment of Researchers*, http://europa.eu.int/eracareers/pdfam509774CEE_EN_E4.pdf
2. European University Association (2005). *Doctoral programmes for the European Knowledge Society*, http://www.eua.be/eua/jsp/en/upload/Doctoral_programmes_Project_Report.1129278878120
3. Jean Chambaz, Paule Biaudet et Sylvain Collonge (2006). *Developing the Doctorate*, European University Association, Bologna handbook, Supplement 2, p17, RAABE Ed.